

ARAŞTIRMA MAKALE

Ellibeş yaş ve üzeri bireylerin emeklilik algısı ve emekliliğe uyum süreçlerinin incelenmesi

Sanem ÇETİN¹

*Cattolica Del Sacro Coure Üniversitesi, Ekonomi-Tıp ve Cerrahi Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Roma-İtalya
ORCID No: [0000-0001-6497-5307](https://orcid.org/0000-0001-6497-5307)

Geliş Tarihi: 12 Ekim 2018, Kabul Tarihi: 25 Mart 2019, Yayın Tarihi: 21 Haziran 2019

ÖZET

Demografik değişimlerin sonucunda yaşlanma fenomeni Türkiye’de de belirgin bir şekilde gözlenebilmektedir. Beklenen yaşam süresinin artması ve doğum oranlarının azalması bu durumu destekler niteliktedir. Modern yaşamın bir çıktısı olan emeklilik ile birlikte bireyler geçmiş dönemlere kıyasla daha fazla olarak, yaşamlarını emekli statüsünde geçirmeye başlamışlardır. Bireylerin bahsedilen emeklilik sürecine hazırlıkları ve emeklilik algıları, emekliliğe uyum sürecini nasıl geçirecekleri üzerinde önemli bir yere sahiptir. Bunun üzerine, kişinin bireysel olarak üstesinden gelmesi gereken emeklilik sürecine geçişinin daha esnek olması ve bir krize dönüşmesini önlemek amacıyla için birçok ülkede var olan “emekliliğe hazırlık eğitimi/programı” uygulamaları ele alınmıştır. Bu bağlamda, yaşam evresi perspektifi doğrultusunda bireye odaklanarak, bireylerin emekliliğe nasıl hazırlandıklarını, hazırlık stratejileri, hazırlık davranışları, emeklilik algılarının inşası, emekliliğe uyum sürecini nasıl geçirdiklerini, beyaz yakalı ve mavi yakalı olmanın emeklilik algısı ve emekliliğe uyum süreci üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymak hedeflenmiştir. Bireylerin emeklilikle ilgili sıkça kullandığı bir ifade olan “sudan çıkmış balığa dönmek” bireylerin emeklilik sürecine hazırlık/plan davranışının geliştirilmediğine dikkat çekmektedir. Bütün bulgular göz önüne alındığında bireysel hazırlık davranışlarının teşvik edilmesi ve bireylerin bu süreçlere hazırlanmasına yardımcı olacak programların, özellikle birçok perspektifi içerisinde barındıran eğitimlerin kurumsal veya devlet destekli sağlanması ön planda tutulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Emeklilik, emekliliğe uyum, rol kaybı, plan davranışı, emekliliğe hazırlık eğitimi

Evolution of older adults (over 55) perception of retirement and retirement adjustment process

ABSTRACT

Aging phenomenon can observe significantly as result of demographic changes in Turkey. One output of modernization is retirement. The increase of life expectancy has an effect on duration of being retired. Compared to the previous eras, people who become retired now spend their time more in retirement status than before. Perception of being retired and preparation to the retirement have an important role on adjustment to the retirement. Retirement preparation programs avoid people to face with retirement as a crisis. Moreover, retirement preparation programs provide transition that is more flexible for retirement. Life stage perspective focuses on individual’s adaptation to developmental stages such as retirement. The aim of this research to create a better understanding how person prepared for own retirement, what are the preparation strategies, attitudes and perceptions toward retirement. In order to clarify job related differences of adjustment to the retirement two groups were included to the sample. These groups are; people who used to work as a blue-collar workers and white-collar workers. Participants emphasized how being retirement feels like with this statement “I feel like a fish out of water”. It shows that, people more likely do not prepare for their retirement process. All findings encourages, the need of retirement preparation programs and support for individual preparation to the retirement process.

Keywords: Retirement, retirement adjustment process, loss of role, retirement preparation programs.

1.GİRİŞ

Emeklilik, uzun yaşamın artması sonucunda, çalışma tür ve biçimlerinin değişmesiyle birlikte, okulu bitirmek, çalışmak, aile kurmak gibi yaşam seyrinin beklenen bir parçasıdır. Erkekler üzerinde yoğunlaşan çalışma hayatının aksine, genç kohort (yakın geçmiş) döneminin kadınlarında da giderek artan oranda, yaşa

bağlı kariyer planları gelişmektedir. Bu kohort dönemindeki kadınlar, ne zaman iş hayatına girmeli, ne zaman kariyer zirvesi yapmalı ve ne zaman emekli olmalı gibi toplumsal olarak tanımlanan bu çizelgeyi “doğru zamanda” planlamaktadırlar (Hooyman & Kıyak, 2004: 427). Yaşam sürecindeki bu zamanlamalar, yaşamın birer evrelerini oluşturmaktadır. Yaşam evresi perspektifi (life stage perspective) gelişimin verimliliği bo-

¹Sorumlu Yazar İletişim: cetinsanem@gmail.com

yunca en şahsi tecrübelerimizle art arda dizilen evrelerin oluşturduğu desen/model olarak insan gelişimini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, insanların kendi yaşlılıklarına nasıl hazırlandıkları merak uyandıran bir konudur. Kişiler genellikle bu soruya şu şekilde cevap vermektedirler: “hayatın nasıl geçtiğini anlamadan bir bakmışız yaşlanmışız”. Yaşlılığa hazırlanmayan belki de nasıl hazırlanacağını bilmeyen veya hazırlanması gerektiğinin farkında olmayan bir yaşam sürecinden geçerken, kişinin yaşlılık döneminde karşı karşıya kalabileceği sağlık problemleri, eşin kaybı ve emeklilikle birlikte kaybedilen toplumsal rolün yanında ekonomik kayıplar, bu dönemi zorlaştırmaktadır (Kılıççı, 1988: 42). Kişinin hayatının büyük bir bölümünü kapsadığı iş hayatından emeklilikle birlikte bir anda örgütsel iş mesleki konumundan kopuşu, rol ve fonksiyon kaybına neden olabileceği gibi kişinin yalnızlık ve değersizlik duygusuna kapılmasına da neden olabilir. Her çalışan için öngörülebilir bir durum olan emeklilik, ülkemizde yaşanan ekonomik güçlüklerle birlikte, artan boş zamanın değerlendirilememesi, emekliliğe hazırlığın olmaması gibi nedenlerden dolayı korkulan bir dönem haline gelmiştir (Sevim & Şahin, 2007).

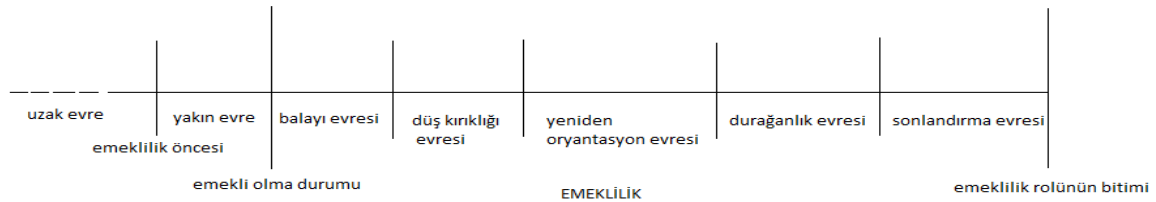
Diğer taraftan, Türkiye’de emeklilerin yeniden çalışmaya başlaması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Kişileri yeniden çalışmaya yönlendiren sosyo-ekonomik nedenler arasında emeklilik aylıklarının düşük olmasının yanı sıra erken emeklilik politikaları yer alırken,

psikolojik nedenler olarak kişinin yeniden üretken olma isteği, emeklilik sonrası boşluğa düşme, ne yapacağını bilememe endişesi ön plana çıkmaktadır (Oral, 2008). Kişi alışık olduğu yaşam biçiminden farklı olan ekonomik, sosyal veya diğer yeni oluşumlara alışmaya kadar çeşitli rol karmaşası içerisine girebilmekte bununla beraber kendisini yeniden tanımlama ihtiyacı hissedebilmektedir (Şen, 2015). Zinner (2006) emekliliği sosyal, duygusal ve fiziksel boyutlar açısından planlamanın önemini vurgular. Bunlar; destek sağlayıcı sosyal ağlar, yeni ilişkilerin geliştirilmesi, ilgi alanları ve sağlıklı aktiviteler, seyahat ve gönüllü işlerle uğraşmayı içermektedir (Blakeley & Ribeiro, 2008).

Emeklilik Süreci ve Aşamaları

Atchley’e göre (1976) emeklilik aşamaları olan bir süreçtir. Bu süreç emeklilik öncesi ve emeklilik olarak iki ana bölüme ayrılmaktadır. Emeklilik öncesi süreç kendi içinde uzak evre ve yakın evreyi içermektedir. Uzak evrede kişi emeklilik düşüncesinden uzak olduğu için emekliliğe olumlu yaklaşmaktadır. Yakın evre, gerçeklerin daha belirgin olduğu bir dönemdir. Emeklilik sırasıyla; balayı evresi, düş kırıklığı evresi, yeniden oryantasyon evresi, durağanlık evresi, sonlandırma evresi olarak farklı aşamalardan oluşur (Atchely, 1976).

Şekil 1. Emekliliğin aşamaları

Kaynak: Atchley, R. C. (1976: 64). The sociology of retirement (Model araştırmacı tarafından Türkçeye çevrilmiştir).

Balayı evresi: Emeklilik olayı bu dönemde sevinçle beraber yeni bulunmuş yer ve zaman özgürlüğü olarak karşılanır. Bu evrede insanlar “daha önce yapmadıkları şeyleri” yapmaya çalışırlar. Balayı evresi ekonomi, yaşam tarzı, ailenin durumu gibi faktörlere bağlıdır. Balayı evresi, kaynakların uygunluğuna bağlı olarak, çok kısa sürebilirken, yıllara da yayılabilir (Atchely, 1976: 68).

İnancı yitirme/ düş kırıklığı evresi: Balayı evresinden sonra yaşam biraz daha yavaşlamaya başlar, bazı insanlar hayal kırıklığı, inancını yitirme hatta depresyon yaşarlar. Bu duygusal hayal kırıklığı birkaç faktör ile ilişkilidir. Ekonomik yünden güçlü olmayan veya sağlık durumu iyi olmayan, kendilerini ile fazla uğraşan, kendi hayatlarını idame edemeyen, yıllarca birlikte yaşamış olduğu topluluğu terk eden, balayı sürecinin ardından bu süreci uzun ve derin tecrübe etme eğilimlidirler. Ne kadar iç karartıcı olsa kişi yaşamında kendi başına

tekrar emeklilik rolünü inşa etmelidir. “sürekli seyahat etmek sıkıcı olmaya başladı, şimdi ne yapacağım?” gibi sorularla bu evrede karşı karşıya kalınabilir (Atchely, 1976: 69).

Yeniden oryantasyon evresi: Bu evrede alternatiflere daha gerçekçi bir bakış açısıyla yaklaşılır. Aynı zamanda topluma yeniden dâhil olmak için yeni hedeflerin keşfedildiği bir süreçtir. Az sayıda insan emekliliğinde yalnız kalmaya karar vermektedir. Çoğu kişi, çevresindeki dünyaya dâhil olmayı sürdürmek istemektedir. Toplumdaki gruplar, organizasyonlar, ibadet merkezleri bazen kişilerin yeniden oryantasyon evresine yardım etmektedir. Yaşlılar onlar için kurulmuş merkezlerin (*senior center*) aktivitelerine ilk defa bu evrede katılabilirler. Bu evrede amaç gerçekçi hedefler koyarak, en azından kişinin minimum memnuniyetini sağlayacak rutini oluşturmaktır (Atchely, 1976: 69-70).

Durağanlık evresi: Bireysel olarak kişi emeklilik rolüne hâkimdir. Onu neyin beklediğini, ne ile çalışması gerektiğini, kapasitesini ve sınırlılıklarını bilmektedir. Kişi artık kendi kendini idare eder, kendi düzenini yönetebilir haldedir. Emekli olmak artık ciddi bir sorumluluktur ve bunu ciddi şekilde yerine getirir. Bu evrede, kaçınılmaz olarak işlevsellik düzeyi değişir ve kişiler fiziksel düşüşle yüzleşirler (Atchely, 1976: 70-71).

Sonlandırma evresi: artan yaşın etkisiyle hastalık ve engellilik nedeniyle emeklilik rolü son bulur. Öz bakım ya da ev işleri gibi temel aktiviteleri yerine getiremeyecek duruma geldiyse, emeklilik rolü hastalık ve engellilik rolüne dönüşebilir. Bu geçiş sağlıklı vücudun statüsündeki kayıp oranı ve bağımsızlığın kaybına dayanmaktadır (Atchely, 1976: 71).

Emekliliğe Hazırlık Eğitimi

Emeklilerin ve beraberinde yaşlı nüfusun artması sonucunda, emeklilikle ilişkili sorunlar ön plana gelmekte ve bu sorunların çözümleri için çaba arayışları gerontoloji alanına olan ihtiyacı artırmaktadır. Emekliliğe geçiş olarak adlandırılabilir bu kırılma dönemin yükünü azaltmak üzere ABD’de 1950’li yıllarda “Emekliliğine Hazırlık Eğitimi” uygulamaları başlatılmıştır. Bu eğitim, finansman planlamasıyla sınırlı kalmayıp, çok yönlü bir eğitim modelini içermektedir (Akçay, 2011). 1970’li yıllarda verimliliği vurgulanmıştır. Verilen eğitimde emekliliğin finansal boyutuna ağırlık verilmiş olup, emeklilik maaşı, emeklilik hakları, bütçe yatırım kararları ve gayrimenkul alımı planları ilgili vergiler ve sigortalarıyla ilişkin konuları kapsamaktadır. Psiko-sosyal boyutuyla, rol uyumu, kariyer değişimi, boş zaman aktiviteleri, zaman yönetimi, psikolojik açıdan sağlıklı olma, yaşlanmanın psikolojisi, yeni yaşam pozisyonları, kendine yeterli olma gibi konulara değinmektedir. Fiziksel boyutuyla, beslenme, ev seçenekleri, fiziksel sağlık, egzersiz, bakım, stres yönetimi gibi konuları kapsamaktadır (Işıkhani, 1997:124).

Emekliliğe hazırlık eğitimi yabancı literatürlerde pre-retirement counselling/ emeklilik öncesi danışmanlık, rehberlik, retirement education/ emeklilik eğitimi, retirement preparation programme/ emekliliğe hazırlık programı gibi pek çok biçimde yer almaktadır. Emeklilik dönemlerinde seçim yapabilmesi için finansal planlama, sağlıkla ilgili unsurlar, boş zaman değerlendirilmesi, sosyal yaşamda emeklilikle birlikte değişen rollerle ilgili bilgi aktarımı sağlamak ve planlama konusunda destek verme amacıyla böyle bir hizmet sunulmaktadır (Monk, 1985:323, aktaran; Şen, 2015).

Feldman (2003) emeklilik danışmanlığı veya rehberliğinin iyi kanıtları üzerine vurgu yapar. Emeklilik danışmanlığı, finansal açıdan güvensizliğin yarattığı kaygıyı azaltır, emeklilik fikrine alışmayı sağlayan bir şans sunar ve bunun için uygun hazırlık yapmaya hazırlar (Linde & Kleiber, 2014). Emekliliğe hazırlık programlarının, sancılı olabilecek geçiş-uyum sürecini kolaylaştırmakta olup, emekliliğin kabul edilmesi, finansal planlamanın güçlü yapılandırılması, değişen hayat biçimine ve boş zaman alışkanlıklarının gelişmesine olumlu gelişmeler sağladığı belirtilmektedir (Monk, 1982: 89 aktaran; Akçay, 2011: 242).

Bu çalışma, toplumda farklı sosyal sınıf içerisinde yer alan mavi yakalı ve beyaz yakalı 55 yaş ve üzeri emek-

lilerin, emeklilik algılarını ve bu bağlamda emekliliklerine nasıl hazırlandıklarını, emekliliğe uyum sürecini nasıl geçirdiklerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Bunun üzerine, kişinin bireysel olarak üstesinden gelmesi gereken emeklilik sürecine geçişinin daha esnek olması ve bir krize dönüşmemesini önlemek amacıyla birçok ülkede var olan “emekliliğe hazırlık eğitimi/programı” uygulamalarından bahsedilmiştir.

2.MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma tekniklerinde kullanılan kota örneklem yöntemi kullanılmıştır. Kota örneklem, belirli özelliklere göre ayrılan kotalara, kişi sayısının eşit olması dikkate alınarak kullanılan örneklem biçimi olarak ifade edilir (Kümbetoğlu, 2005: 99). Araştırmanın evreni Antalya’dır. 2014 verilerine göre Antalya ilinde 55-59 yaş aralığındaki kişi sayısı 110.975 olup, 54.944’i kadın, 56.031’i erkektir. 60-64 yaş aralığında ise toplamda 90.234 kişi olup, 45.181’i kadın, 45.053’i erkektir (TUİK, 2015). Bu bağlamda, 55 yaş üzeri emekli 20 kişi, 10’u emekli olmadan önce mavi yakalı olarak çalışmış, diğer 10 kişi emekli olmadan önce beyaz yakalı olarak çalışmış emeklilerden oluşacaktır. Emekliliğe uyum sürecini yaşam evresi perspektifiyle daha iyi incelemek üzere, emekliliğinden itibaren en az 5 en fazla 7 yıl geçmiş kişilerle mülakatların yapılması tercih edilmiştir. Modernleşme sürecinin bir ürünü olarak ortaya çıkmış olan emekliliğin, kişilerin algısı ve uyum süreçlerinin incelenmesi için toplamda 20 kişi ile görüşülmüş, fakat 17 görüşme analiz edilmiştir. Yapılan pilot çalışmada sektörel bazlı olarak emeklilik algısının farklılaştığı ön görülmüş olup, kırsal alanda tarım sektöründe çalışmış olanların emeklilik algısının, kentte çalışmış olanlardan daha farklı olduğu belirlenmiştir. Kenttekilerin emeklilik algısı ve uyum süreci daha keskin bir kırılma olarak ifade edilebilirken, kırsaldaki yaşamda bu emekliliğin yaşam pratiklerinde değişim yaratmadığı vurgulanabilir. Bu kapsamda, mavi ve beyaz yakalıların emekliliğe hazırlık davranışları, emeklilik algıları ve emekliliğe uyum süreçleri incelenmiştir. Kota örneklemin cinsiyet açısından kadın, erkek olarak belirlenmemesi ve feminist perspektifin göz ardı edilmesi araştırmanın sınırlılıkları arasında yer almaktadır. Yaşam evresi perspektifi gereği, kişi odaklı uyum süreci ön planda tutulmuştur.

Verilerin Toplanması

Nitel araştırma yapısı gereği etkileşim içindeki süreçlere ve olaylara yoğunlaşır (Neuman, 2011: 17). Olguların yapısı gereği, değişkenler arası ilişkilerin “nasıl” ve “neden” boyutlarını ortaya çıkarmak adına nitel araştırma tekniği tercih edilmiştir. Mülakat sürecinde katılımcıların paylaşımları esnasında ihtiyaç veya gerekli durumlarda araştırmacının esneklik kazanabilmesi adına yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak, mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış soru formu; görüşmeler sırasında araştırmanın amacına yönelik öğrenilmesi gereken kritik noktaların olan emekliliğin tanımlanması, emeklilikle birlikte rol değişimi, emekliliği planlama veya hazırlık davranışı, günlük yaşam pratiklerinde değişimler, emekliliğe uyum sürecinde destek ihtiyacının ortaya çıkarılmasına ve konuların derinlemesine incelenmesi üzerine geliştirilmiştir. Mülakatlar, gönüllülük esasına dayalı

olarak gerçekleştirilmiş olup, mülakat yapılacak kişilerden aydınlatılmış onam alınmıştır. Araştırmanın raporlanması sürecinde elde edilen bilgiler araştırmacının dışında başka bir platformda kullanılmamıştır. Araştırmanın raporlama sürecinde etik kurallara uymaya özen gösterilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi ve raporlamasında, saha araştırmasında elde edilen kişisel bilgiler, mülakatlar, araştırmacının gözlemleri ve notları bilgisayar ortamında metin haline getirilmiştir. Yapılan mülakatlar neticesinde kişilerin görüşlerinin çarpıcı bir biçimde aktarılmasını sağlamak amacıyla birebir, doğrudan alıntılara betimsel analizde sıklıkla yer verilir (Yıldırım & Şimşek, 2008: 224). Saha araştırması neticesindeki var olan pratik durumu ortaya koymak üzere betimsel analiz

teknigi tercih edilmiş olup, betimsel analizin doğası gereği, analiz kısmında söylemlere geniş yer verilmiştir.

Hipotezler

1. Beyaz yakalı emekliler ile mavi yakalı emeklilerin emeklilik algıları farklıdır.
2. Beyaz yakalı emekliler ile mavi yakalı emeklilerin emekliliği planlama ve hazırlık davranışları birbirinden farklıdır.
3. Emekliliğe uyum sürecince deki destek ihtiyacı gruplar arasında farklılık göstermektedir. Emekliliğe uyum sürecinde mavi yakalı grup, ekonomik desteğe vurgu yaparken, beyaz yakalı grup sosyal ve psikolojik desteğe ihtiyaç duymaktadır.
4. Kişilerin emekliliğe hazırlık eğitimi ihtiyacı gruplar arasında farklılık göstermektedir.

Tablo-1: Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Süresi	İş gören Statüsü	Emeklilikten İtibaren Geçen Süre	Emeklilik Biçimi
X197	63	Erkek	Evli	Ortaokul	Mavi Yaka	7 yıl	İsteyerek
T104	60	Erkek	Evli	Üniversite	Beyaz Yaka	5 yıl	İsteyerek
R381	62	Erkek	Evli	İlkokul	Mavi Yaka	5 yıl	İsteyerek
P963	55	Erkek	Evli	İlkokul	Mavi Yaka	5 yıl	İsteyerek
A647	58	Erkek	Evli	Lise	Mavi Yaka	7 yıl	İsteyerek
C241	58	Erkek	Evli	Lise	Beyaz Yaka	6 yıl	İsteyerek
D382	57	Erkek	Evli	Üniversite	Beyaz Yaka	6 yıl	İsteyerek
O983	55	Kadın	Evli	Üniversite	Beyaz Yaka	7 yıl	İsteyerek
S281	57	Erkek	Evli	Lise	Mavi Yaka	5 yıl	İsteyerek
K243	57	Kadın	Evli	Üniversite	Beyaz Yaka	6 yıl	İsteyerek
M774	56	Kadın	Evli	Lise	Mavi Yaka	7 yıl	İsteyerek
L923	64	Erkek	Evli	Üniversite	Beyaz Yaka	6 yıl	İsteyerek
Z663	58	Erkek	Evli	Üniversite	Beyaz Yaka	7 yıl	İsteyerek
G734	55	Kadın	Evli	Üniversite	Beyaz Yaka	5 yıl	İsteyerek
F921	56	Kadın	Evli	Üniversite	Beyaz Yaka	7 yıl	İsteyerek
E553	58	Erkek	Evli	Ortaokul	Mavi Yaka	7 yıl	İsteyerek
Y182	56	Kadın	Evli	Ön lisans	Beyaz Yaka	7 yıl	İsteyerek

3.BULGULAR

Katılımcıların Sosyo-Demografik Bulguları

Çalışmaya Antalya ilinde ikamet eden 17 kişi alınmıştır. Katılımcıların % 53 'ü Antalya iline sonradan ikamet etmiş olup, %24'ü emekli olduktan sonra Antalya ilinde ikamet etmeye karar vermişlerdir. Görüşme yapılan kişilerin %35,3'ü (6 kişi) kadın, %64,7'si (11 kişi) erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 57,9 olup, yaş aralığı minimum 55, maksimum 64 yaş aralığında değişmektedir. Katılımcıların tamamı evli, %11,8'i ilköğretim, %11,8'i ortaokul, %23,5'i lise, %5,8'i ön lisans, %47'si ise üniversite mezunudur. Ayrıca, katılımcıların tamamı, zorunlu veya malul bir şekilde emekli olmayıp, prim gün sayılarının dolması sonucunda emekli olmuşlardır. Görüşme yapılan meslek grupları mavi yakalılar ve beyaz yakalılar olarak gruplandırılmıştır. Görüşme yapılan mavi yakalılar meslekleri alım-satım ile ilgili işçi, şoför, terziden oluşmaktadır. Görüşme yapılan beyaz yakalılar meslekleri teknik ressam, küçük işveren, öğretmen, üst denetçi, inşaat mühendisi, bankacıdır. Katılımcıların %42,9'u emekliliğe hazırlık eğitimine gerek duymazken, %57,1'i emekliliğe hazırlık eğitimine ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

Emeklilik Algısı

Yapılan görüşmeler sonucunda kişilerin emeklilik algısının, emekliliğe yükledikleri anlam üzerinden değerlendirilme yapılarak, farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Kişilerin sahip oldukları emeklilik algısı, emekliliğe uyum süreçlerinde de etkili olmaktadır. Bireysel faktörlerin içinde değerlendirilebilen emeklilik algısı, emeklilik döneminin nasıl geçirileceği ile ilişkilidir (Çakır, 2011: 65). Bunun üzerine aşağıda katılımcıların emekliliğe yükledikleri anlamlar toparlanmıştır.

Katılımcı X197 emekliliği şu şekilde ifade etmiştir;

"Geçmişle hesaplaşmak. Hayatımı nasıl yaşadığımı emekli olunca sordum kendime ama hayatım kolay değildi. Çalışmak zorundaydım. Çalışmak zorundaydım. Benim yaşıtırlarım 30-40 yaşında emekli olurken ben çalıştım, hak ettim."

Katılımcı R381 için emekliliğin tanımı şu şekildedir;

"Vallahi emeklilikten hiç memnun değilim. Maaşlar hiç mi hiç yeterli değil. Hem yetersiz hemde sıkılıyor, alışmış çalışmaya. Ortada aldığımız maaş belli neye alırsak. İş bulsam çalışırım. Emekli olunca iş bulmakta zor, yaş ilerliyor. Eski günlerdeki gibi değil."

Katılımcı A647'nin ifadesiyle emeklilik şu şekildedir;

"Emekliliği tembellik olarak tanımlayabiliyim. 30 sene çalışıp da evde yatmak kötü, insan sağlığından da oluyor. Ben çalışırken, emekli olsak da rahat etsek diye düşünüyordum. Yanlış düşünmüşüm. Pişman oldum emekli olduğuma çağırırsalar geri dönerim."

Katılımcı S281'in emekliliği nasıl tanımladığı aşağıdaki gibidir;

"Emeklilikte çalıştıktan sonra dinlenmektir. Ama bu memlekette değil dinlenmek, maddiyattan dolayı devlet tuttu kolumuzdan attı bizleri.... Mezarda emekli olucaktım aslında."

Katılımcı M774'ün emekliliğin tanımı şu şekildedir;

"Emeklilik ise, rahatlık demek (alaycı bir şekilde gülerken söylüyor...)... Ehh, yine de insanı etkilemiyor mu, etkiliyor tabi, şimdi Bim'e Şok'a giriyorum. Daha uygun fiyatta ürünler arıyorum."

Emekli olmadan önce mavi yakalı olarak çalışmış kişilerin emeklilik algılarının, daha farklı olduğu kullanılan ifadeler ve yapılan tanımlar doğrultusunda söylenebilir. Emekliliği tanımlarken mavi yakalı grubun kullandığı kelimeler geçmişle hesaplaşmak, işsizlik, zorluk, rahatlık, tembellik, dinlenmek olarak ifade etmektedir. Kişiler emeklilik statüsünü veya rolünü zor şartlarda elde etmeleriyle beraber, sonrasında oluşan şartların onlar için yetersiz olduğu vurgusunu yapmaktadır. Bu bağlamda, değişen hayat standartlarına uyum sağlamanın tüketim alışkanlıklarına etkisi, isteseler de iş imkânı bulamadıkları, dinlenme olarak ifade ettikleri sürecini tam anlamıyla gerçekleştiremediklerine vurgu yapmışlardır.

Katılımcı T104 emekliliği şu şekilde ifade etmiştir;

"Emeklilik, uzun çalışmanın sonucunda size verilen bir istirahat. Çalışırken yapamadıklarımı emeklilikte yapmak."

Katılımcı O983 için çalışmanın tanımı şu şekildedir;

"Emekliliği düşünmek ve yaşamak farklı. İlk başta insan tatil gibi düşünüyor sonra bakıyorsun bir boşluk oluyor hayatında."

Katılımcı K243'nin ifadesiyle emeklilik şu şekildedir;

"Emekli olduktan sonra da aktifliğimi yitirmemeye çalıştım. Ama işimden çok bıkmıştım. Yoğum bir tempom vardı ve insanlarla uğraşmak belli bir yaştan sonra daha zor gelmeye başladı sanırım.... Emeklilik bu yüzden benim için dinginlik demek."

Katılımcı L923'in emekliliği nasıl tanımladığı aşağıdaki gibidir;

"Emeklilik bende yaş itibarıyla fiziksel olarak yaşlandığımı dikkate alarak rahat etmek için yapılan bir tercihtir. Benim emeklilik kararında bu yüzden oldu artık yoğun çalışma temposuna dayanamıyordum. Rahat etmek için emekli oldum."

Katılımcı Y182'ün emekliliğin tanımı şu şekildedir;

"Emeklilik, çalışma sonucunda bir dinlenme olarak ifade edebiliriz. Bütün mesele üretken olmakta, bulunduğu ortama faydanla ilgili. Bu bitkiye olur, hayvana olur, insana olur fark etmez. Yani, elini ayağını çekmek değildir."

Emekli olmadan önce beyaz yakalı olarak çalışmış kişilerin emeklilikle ilgili algılarının dinlenmek, istirahat, yapamadıklarını yapmak için bir fırsat olarak tanımlanabilirken, memnuniyetsizlik, boşluk olarak da ifade etmektedirler. Emekli olmadan önce mavi yakalı olarak çalışmış kişilerin emeklilik algılarına kıyasla, ekonomik durumdan bahsedilmemiş olup, kişilerin daha çok istekleri, serbest zamanları üzerine yoğunlaşmaktadır. Önemli diğer bir nokta ise, beyaz yakalı grupta üretkenliğin sadece ekonomik bir gelir etmekten öte, toplumsal fayda sağlama, etki yaratma ya da işlevselliği devam ettirmek olarak algılanmaktadır. Bahsedildiği

üzere, iki farklı gurubun emeklilik algılarındaki bu fark, emekliliğe uyum sürecinde de etkili olabilmektedir.

Emekliliği Planlama/Hazırlık Davranışı

Katılımcıların emekliliği planlama ve hazırlık davranışları incelendiğinde bu davranış modelinin oldukça nadir olduğu belirlenmiştir. Atchley'in emekliliğin aşamaları kuramına bakıldığında emeklilikten önce yer alan iki evre olan uzak ve yakın evre süreçleri dahilinde kişilerin emekliliğine yakın evrede bu tip hazırlık veya plan davranışlarının içerisinde bulunmadıkları ortaya çıkmıştır. Ancak emekli olduktan sonraki sürecin ardından gelen, duygu-durum içerisinde "sudan çıkmış balık gibi olma" ifadesiyle emekliliğe hazırlanmadıklarının farkındalığını yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda ortaya çıkan uyum süreci bir sonraki temayı oluşturmaktadır.

Mavi yakalı grubun emekliliği planlama davranışlarına bakıldığında; kişilerin bir gün emekli olacaklarını düşünmedikleri için emekliliği planlama ve hazırlık davranışlarının ortaya çıkmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların, emeklilik öncesi süreçte, emekli olma statüsünü elde etmeyi ön göremedikleri temel alındığında buna karşı hazırlık sürecinde eylemde bulunmadıkları söylenebilir. Katılımcı X197 ve S281'in ifadeleriyle;

"Uzun süre çalıştığım için emekli olacağım günü bekliyordum. O yüzden hazırlanmadım. Hayatım zaten bunu elde edebilmek içindi."

"Hazırlık sürecim olmadı, karnımızı doyurmadık ki hazırlanalım."

"Hazırlık için bir şey yapmadım öyle, emekli olunca şunu yapacağım bunu yapacağım demedim hiç."

Emeklilik sürecine ön hazırlık bağlamında, Havighurst gelişim dönemleri içerisinde yer alan yaşlılık dönemi ödevleri arasında emeklilik ve azalan gelire uyum sağlama durumu yer almaktadır. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında ekonomik olarak plan davranışında bulunmadıkları ortaya çıkmıştır.

"Hani denir ya adama 75'inde piyango vurmuş, ne yapayım demiş. Emekliliğe hazırlanmadım ve belki de bundan dolayı hayal etmedim. Paran olur, evin olur, araban olur sonra emekli olur gezersin ya da emekli olup, memleketine dönersin, öyle değil işte. Aslında emeklilik bir yandan ölümü beklemek gibi. Yaşlandım eyvah! dedim. Kızım şimdi, şurada ölsem, mezar taşım için bile para lazım."

"Şuan yapabileceğim bir şey yokmuş gibi geliyor. Keşke, normal çalışma hayatımdaki yaşamı sürdürülecek şekilde faal olacak bir zemin hazırlasaydım."

Rol teorisi bağlamında, kişilerin çalışma hayatını bırakmaları sonucunda yaşadıkları rol kaybı, diğer bir ifadeyle çalışma hayatındaki rolün bırakılmasının ardından, yeni roller kazanımı için bir hazırlıkta bulunmadıkları ortaya konmuştur. Beyaz yakalı katılımcılardan T104, Y187, F921'in aktarmalarına yer verilmiştir.

"İnsan demorilize olmuyor değil, emeklilikten önce planlar yapmak lazım, lazım tabiiide bunu iş başa gelince anlıyor insan. Düşünsene sürekli orada burada oturuyorsun

başka yaptığın bir şey kalmıyor, negatif etkileniyorsun. Sanırım planladığımız şey Antalya'ya gelmek oldu."

"Emekli olmadan önce maddi olarak insan kendisini bir şekilde hazırlamak durumunda, ama ben daha çok manevi olarak hazırlayabildim, oda çocuklarım sayesinde(gülümse di.)"

"Maddi açıdan planladığımızı söyleyebilirim. Bireysel emeklilik sigortası yaptırık."

Beyaz yakalıların emekliliği planlama davranışlarının, emeklilik statüsüne ulaşmaktan öte şehir değiştirme, manevi doyum sağlama, emeklilik sigortası gibi önceden hazırlık planlamalarını yaptıkları belirlenmiştir. Emekliliğe hazırlık davranışı bütün beyaz yakalı katılımcılar tarafından sergilenmemiş olup, katılımcılardan bazıları hayat akışıyla beraber bu durumun farkına varılmasının emekli olduktan sonra gerçekleştiğini eklemiştir. Kişilerin emekliliğe hazırlık süreçlerindeki planlamalarının konuları birbirinden farklı olduğu söylenebilir. Bireysel emeklilik sigortası ekonomik boyutta yer alırken, manevi doyum psikolojik boyutta ele alınabilir. Diğer taraftan, emeklilikle birlikte yaşam yerinin değiştirilmesi, göç edilmesi, bir plan davranışı olarak ele alınmıştır.

"Emekliliğe hazırlığım kendimle ilgili soruyorsan beslenmeme hep dikkat ederim, yaş ilerledikçe hastalıklar ortaya çıkabiliyor bu nedenle, beslenmeme dikkat ediyorum. Az yağlı yiyorum. Kızartma yememeye çalışıyorum."

Kişilerin geçmişten gelen alışkanlıklarını devam ettiren katılımcı, yaş alma sürecinde ortaya çıkabilecek sağlık sorunlarına karşı sağlık boyutuyla bir hazırlık sürecine girdiğini ifade etmiştir. Beyaz yakalı katılımcıların emeklilik sürecine hazırlık davranışlarının konseptleri bu bakımdan homojen bir yapıya sahip olmayıp, farklılık gösterebilmektedir.

Emekliliğe Uyum

Katılımcıların, emekliliğe yükledikleri anlamlar ve emekliliği planlama-hazırlanma davranışlarının, emekliliğe uyum sürecinde etkili olduğu belirtilmiştir. Kişilerin gelişim evrelerindeki süreçte emekliliğe uyum sağlamak bir gelişim ödevi olarak yer almaktadır. Schlossberg'in geçiş dönemi teorisinde yer alan bireysel faktörlerin etkili olduğu bu süreçte kişilerin uyum süresini net bir şekilde belirlemek mümkün olmayabilir. Katılımcılardan D382 deneyimini, "Ben kendi emekliliğimi düşününce beş yılda anca uyum sağlayabildim." ifadesiyle aktarmış olup, kendi uyum süresini belirtmiştir. Kişinin bu uyum süreci optimum şekilde geçirebilmesi için kaybedilen rollere karşı yeni roller edinimi sağlanması vurgulanmıştır. Mavi yakalılarıdaki emekliliğe uyum süreci R381, M774 betimlemeleriyle aktarılmıştır.

"Uyum sağlamak zor her gün para düşünüyorum. Emekli olunca sudan çıkmış balığa dönüyorsun kızım. Yaş ilerledikçe telefon trafiği kesiliyor. Çalışırken dostun çok olur, emekli olunca biter... Daha sonra çocuklarda buraya gelince rengim değişti."

Katılımcıların, emekliliğe kendilerini yeterli şekilde hazırlayamadıkları, bunun için bir destek mercisinin olmaması durumu kendi ifadeleriyle “sudan çıkmış balık” gibi hissetmeleri söz konusudur. Kişilerin emeklilikle birlikte çalışma hayatlarına devam etmemesi sonucunda, iş ortamındaki sosyal alanın birden emeklilikle kesilmesi durumu ortaya çıkmaktadır.

“Emeklilik hiç hayal ettiğim gibi değil. Berbat hatta hiç bir gayem kalmadı. Şöyle söyleyeyim gün geçirmeye bakıyorsun, her şey rutine biniyor....Karşının emeklileri dünyayı geziyor kızım. Biz böyle dumura uğrayıp, hiç bir şey yapamıyoruz. Hep içimde kaldı oraya gitsem buraya gitsem diye, başka yerlerdeki emekliler gidiyor. Boşluk hissediyorsun hep, şöyle söyleyeyim emekli olmak attan inip, eşeğe binmek gibi kızım.”

Mavi yakalı katılımcıların emekliliğe uyum sürecinde emeklilik algısıyla ilişkili olarak, ekonomik düzeyin bir sorunsallığı vurgulanmıştır. Emeklilik dönemi için yapılan planları uygulamaya geçirmek için gerekli ekonomik gücün bulunmadığı vurgulanmıştır. Kişiler çalışma hayatı içerisindeyken sahip oldukları yaşam standartlarını, emekli olduktan sonra aynı standartları sağlamakta güçlük çektiklerini ifadeleriyle vurgulamışlardır.. Bu durum kişilerin emekli olduktan sonra çalışma hayatına devam etmelerinin en önemli faktörleri arasında yer almaktadır. Beyaz yakalılardaki emekliliğe uyum süreci P963 ve C241 betimlemeleriyle aktarılmıştır.

“Emekliliğe uyum sağladık, gün saydık. Ama emekli olunca insan bir kendini dinliyor sanırım, böyle hastalıklar artmaya başlıyor. Bu yüzden bir şeylerle ilgilenmek lazım.”

Kişiler emeklilikle birlikte odak noktası olan çalışma hayatının insanın kendine veya yeni rollerin üzerine doğru çevrilmesi söz konusu olabilmektedir. Kişiler emeklilikten sonra ortaya çıkan veya artan sağlık sorunlarını vurgulamışlardır.

“İşe yaramaz hale geldik işte emeklilikle, emekliliğe uyum sağladığımı düşünmüyorum. Faal insanın emekliliğe uyum sağlaması zor onların muhakkak bir şey yapmaları lazım.”

İnsanın yaşamındaki gelişim evreleri birbirinden bağımsız olmaksızın, bir önceki yaşam evresindeki başarı, bir sonraki gelişim evresi üzerinde etkilidir. Beyaz yakalılar emekliliğe uyum sağlamakta çektikleri zorluğu, aktif çalışma hayatlarındaki tempoyu yakalayamadıklarıyla ilişkilendirmektedirler. Bu bağlamda, kişiler işe yaramaz ve boşluğa düşülmüş hissiyatına kapılabilmektedirler. Kişilerin emekliliğe hazırlık ve planlama davranışında bulunmama bu süreci daha zorlu hale dönüştürebilmektedir.

Emeklilikle birlikte kaybedilen aktif çalışan rolünden emeklilik rolüne geçiş sürecinde, kişiler aynı zamanda iş hayatında sahip oldukları yetkiyle birlikte gelen otoritenin kaybedilmesi kişilerde kimlik krizi yaratabilirken, emekliliğe uyum sürecinin krize dönüşmesine de neden olabilmektedir. A647 katılımcının ifadesine aşağıda yer verilmiştir.

“Aslında emekli olduktan sonra ilk seneler çalışmak istedim. 1-2 sene psikolojim çok bozdu, kötüydü. Bunaldım sıkıldım. Daha

sonrasında böyle olacağını düşünemedim. Boşluğa düşmüş gibi oldum. Ben ne yaptım dedim. Keşke emekli olmasaydım dedim. Kendimi dışarı atmaya çalıştım bir süre iş aradım. Evde duramıyordum.”

Kişilerin yaşadıkları rol, yetki kayıplarının yerine yeni rolleri veya yeni yetki kazanımı sağlayamaması sonucunda krize dönüşen bu süreç kişiyi bunalıma kadar sürükleyebilmektedir.

“İlk zamanlar sancılı geçti, hiç uyum sağlayamadım. İş yerinde insanlar geliyor sana danışıyor, izin istiyor. Senin de sorumluluğun var. Sonra bir anda bitiyor bunlar. Dediğim gibi bunalıma girdim. Çocuklarım geldi Antalya'ya eşimin de yardımıyla doktora gittim. Bir sene boyunca, antidepresan kullandım. Çok şükür geçti gitti.”

Toplumsal yapıda kişilerin kimlik inşalarının bir parçası olan, sahip oldukları iş pozisyonu ve yetki-otoritenin emeklilikle birlikte sonlanabilmesi durumunda yaşanılabilen, krizler sonucunda kişinin psikolojik duygu-durumunda bozulmalar yaşanabilmektedir. Kişi manevi destek mercii olarak gördüğü eş, aile ve çocukların ötesinde profesyonel destek alma ihtiyacı duyduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar emekli olma sürecinde öncelikli olarak eş, sonrasında çocuklardan destek aldıklarını belirtmişlerdir. Eşlerden manevi desteğin sağlandığını, çocuklardan ise gerektiğinde maddi ve manevi destek aldıklarını vurgulamışlardır.

Günlük Yaşam Pratiklerinin Değişimi

Kişinin günlük yaşam pratikleri içerisinde yer alan ekonomik geçimini sağladığı çalışma hayatının yıllar bazında bir yaşam şekline dönüşmesi sonucunda ardından gelen emeklilik durumunun bu yaşam pratikleri üzerindeki değişime sebep olması söz konusudur. Katılımcı T104 günlük yaşam pratiklerindeki değişimi şu şekilde ifade etmektedir;

“İnsanın bir temposu oluyor tabii, o tempo birden kesince, insan etkileniyor. Bu durumdan en az şekilde etkilenmeye çalıştım. Özel sektörde çalıştığım için koşturmaca çoktu iş hayatımda, emekli olunca o yoğun tempodan kopmak zor oluyor. Bir şekilde hayatıma bir şeyler katarak devam ettirmeye çalışıyorum.”

Kişinin sahip olduğu günlük yaşam pratikleri ağırlıklı olarak iş hayatı üzerine kurulu olması durumunun değişiklik göstermesi sonucunda artan boş zaman ön plana çıkmaktadır. Katılımlar M774, D382, K243 günlük yaşam rutininin emekli olduğundan itibaren şu şekilde betimlemiştir;

“Emekli olduktan sonraki ilk günler aynı önceki günler hangi saatte uyanıyorsam o saatte uyandım. Tıraş olup, üstümü değiştirip, kahvaltı ediyordum. İlerleyen haftalarda daha geç kalmaya başladım. Artık her gün tıraş olmama gerek kalmıyor, pijamalarımla kahvaltı ediyorum... Bir süre sonra uyu, kalk, kahvaltı yap, ihtiyaçlarını gider, biraz gezin, gel, ev işleri, tekrar uyu rutinin oluyor...”

“Çünkü alışkanlıklarım vardı senelerce yaptığım şeyler. 8 de kalkacaksın tıraş olacaksın.

İşe gideceksin, öğrencinin karşısına çıkacaksın. Bir nevi sahneye çıkmak gibi, senin performansın onları etkiliyor. Örnek alınıyor. Sonra emekli oluyorsun. Bu alışkanlıkları bir anda bırakmak kolay olmuyor. Zaten ilk hafta hala her gün aynı saatte kalkıp, tıraş olduğumu hatırlıyorum. Yavaş yavaş alışıyor insan. Bazıları da ne zaman emekli olacağına hayalleriyle yaşıyor. Yaşamın gerekliliklerini kabullenmek gerekir..."

"Yaklaşık 30 yıllık çalışma geçmişi var. Ve işim gereği çok ayakta kalıyordum. Ve artık yorulmuştum. Bir takım sağlık sorunlarımda başlamıştı ve emekliliğimi hakediş sürem dolduğumda emekli oldum. Alışkanlıkları değiştirmek kolay olmuyor. Uzun bir süre sabahları erkek kalktım. Kendime zaman zaman kendime gün içinde artık sen emeklisin diyordum. Çünkü hani çalışma hayatında zamanı planlamak önemliydi. Emekli olunca da önemli tabide belirli bir zorunluluğu yok artık insanın. Bu yüzden belirli bir zorunluluğunuz olmadan zamanı yönetmek daha farklı."

Kişiler daha önce sahip oldukları günlük yaşam pratiklerinin emeklilikle birlikte artan boş zaman sonucunda zaman algısında da bir değişim olduğunu vurgulamıştır. Diğer taraftan, günlük yaşam pratiklerindeki değişim, emekli çiftleri farklı yönde etkilemektedir. Evli kişiler, birbirleriyle geçirdikleri zaman sürecindeki değişime alışmanın ve ev içerisindeki sorumlulukların farklılaştığını vurgulamışlardır.

Serbest Zamanın Değerlendirilmesi

Emeklilik sürecinde artan serbest zamanın değerlendirilmesi, uyum süreçleri açısından önem arz etmektedir. Serbest zamanın değerlendirilmesi, sancılı geçebilecek emekliliğe uyum sürecinin yükünü biraz olsun azaltabilmektedir. Kişilerin emekliliğe uyum sürecinde serbest zamanlarını değerlendirme süreçlerine baktığımızda, mavi yakalı R381 ve A647 katılımcılar şu şekilde ifade etmiştir;

"Yeni emekli olduğum sürecin nasıl geçtiğini anlamadım. Hanımın peşine bir düştük buradayız şimdi. Müstakil bir evimiz var, onun bahçesi biraz büyüğe yeğenim. Orada uğraşıyorum biraz ekip, biçiyorum. Bahçede yetiştiriyorum, doğal yiyoruz."

"Emekli olduktan sonra, sabah kalkıyorsun ne yapacağım diye düşünüyorsun. Denize doğru yürüyüş yapıyorum, kahveye uğruyorum. Vakit bir şekilde geçiyor. Evde durmayı sevmiyorum. Eşimde evde durmamı pek sevmiyor. Evde dursam hanımla tartışırız. Öğleden sonra 2-3 gibi evden çıkıyorum."

Emekliliğe uyum sürecinde mavi yakalı katılımcılar daha çok bahçe işlerine yöneldiklerini, bazı katılımcılar günün akışına göre, serbest zamanlarını plansız, spon-tane veya günün akışına göre değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Emekliliğe uyum sürecinde Beyaz yakalı T104 ve C241 katılımcılar serbest zaman değerlendirmeleri ile ilgili ifadeleri aşağıda verilmiştir.

"Bireysel olarak, hobi edinip, olan hobilerimi artırdım. Önceden vaktim yoktu, çok zevk

olarak yapıyorum şuan bunu. Buraya da bisikletle geldim zaten ama ben hep böyleydim yani gençlik yıllarımda da hareketliydim bakma beni gözümünden yaşadığım sorun biraz durgunlaştırdı."

"Bahçeyle uğraşıyorum, 200 ağaç diktim, daha dikicem. Daha önce ilgilenmiyordum. Emeklilikle başladı. Eğitim çalışmalarına başladım, TV'den İlçe tarım ve ziraat odalarına gidiyorum her türlü desteği alıyorsun gidiyorsun soruyorsun, oturdum konuştum."

Beyaz yakalıların, mavi yakalılara göre emekliliğe uyum sürecinde serbest zamanı değerlendirme açısından farklı bir yapıya sahip oldukları söylenebilir. Beyaz yakalılar daha önce çalışma yaşamından kaynaklanan yapamadıkları aktiviteler için emekliliği bunları yapmak adına bir fırsat olarak görmektedirler. Diğer beyaz yakalı katılımcılardan olan O983, K243 ve L923'ün ifadeleri ise şu şekildedir;

"İnsan bir bunalıma giriyor tabi ama dernek bana iyi gelmişti. Günlere de gidiyordum ama dernekle beraber hepsi yorucu oluyordu. Bu sayede zorluk yaşamadım. Sivil toplum örgütlerinde çalışınca kolayca alıştım. Bence birde şu önemli kızım bak, ben eşimle arkadaş olabildim. Eşimle iyi anlaştığım için daha kolay alıştığımı düşünüyorum. İlk zamanlarda insan sudan çıkmış balık gibi oluyor. Yaş ilerledikçe telefon trafiği kesiliyor. Çalışırken dostun çok olur, emekli olunca biter. Sosyal medya, ekonomik şartlarında etkisi var şimdi. Sosyal medyayı biz sizin kadar kullanamıyoruz. Hala telefonla görüşüyoruz. Sizin nesil şimdi, görüntülü konuşuyor, mesaj atıyor..."

"Turizm sektörü yorucudur. Sürekli ayaktaydım, dolaşmak zorunda kalıyordum. Zaten emeklilikten sonra varis problemim arttı. Biraz daha kendime yöneldim diyebilirim. Kitaplar okuyorum, Taichi ile ilgilenmeye başladım. Bu sayede yeni insanlar tanıdım... Doğa ile daha çok haşır neşir olmaya başladım sanırım... Kendime daha çok vakit ayırmaya başladım. Evimle daha çok ilgilenmeye başladım. Eşimle birlikte daha çok şey yapmaya başladık. Sahilde yürüyoruz. Pazara gidiyoruz. Market alışverişleri, semtimizdeki hayvanları beslemeye başladık. Benim kedilerim var 4 tane. Her gün onlara yem alıp, su koyuyorum. Salçamı kendim yapar oldum. Organik yumurta ve süt bulmaya çalışıyorum. Kendine bakmakta önemli tabi."

"Kahveye gittim uzun süreler, bütün oyunlarını öğrendim. Kitapta okuyorum, ama erkeklerle kahve de kalabalıkla beraber iyi oluyor. Ara ara hanımla gezilere çıkarız."

Beyaz yakalılar uyum sürecinde yeni şeyler öğrenmeye yönelik eğilimlerinin fazla olduğu söylenebilirken, sosyalleşme alanları yaratmanın önemli olduğu vurgulanmaktadır. Beyaz yakalılarda dernek üyeliği, evcil hayvan besleme, gönüllülük esaslı çalışmalara katılım ön plana çıkmaktadır. Kişilerin sosyalleşme alanları için farklı tercihleri söz konusudur. Cinsiyet rolleri bağla-

mında bakıldığında, kadınların günlere katılımı, erkeklerin kahve haneye, camiye gitmeleri söz konusudur. Bunun dışında çalışma yaşamının temposundan çıkan kişiler eşleriyle ilgili kadının ev içerisinde sahiplendiği alana erkeğin müdahil olması durumdan ortaya çıkabilecek uyumsuzluk veya tam tersi şekilde daha önceki zamanlarda birlikte vakit geçirmeleri söz konusu olmayan kişilerin emeklilikle birlikte zaman ayırabildikleri belirtilmiştir.

Emekliliğe Hazırlık Eğitimi İhtiyacı

Emekliliğe hazırlık eğitimi, kişilerin emekliliği planlama ve bununla birlikte hazırlık davranışlarının geliştirilmesine yönelik, kurumsal platformlarda verilebilmektedir. Katılımcılar daha çok aile, eş ve çocuklarından daha çok destek alarak, emekliliğe uyum sürecini geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Bunun öncesinde herhangi bir eğitim veya kurumsal bir destek almadıklarını eklemişlerdir. Mavi yakalı katılımcı P963 ifadeyle emekliliğe hazırlık eğitimine olan ihtiyacı şu şekilde ifade etmiştir;

"Eğitim verilse iyi olur. Emekli olunca sonrasında ne yapabilirsin, bilmiyorsun. Hemen diyorsun ne yapabilirim. Mesela iş imkanlarına yönlendirilebilir. Bilinçlendirme amacıyla faydalı olur. İş konusu olur, boş vaktini değerlendirmek olur. Sağlık konusunda gidip danışıyorsun. Ama bu tür işler kimse ücretsiz yapmaz doğruya doğru, makul bir ücreti olduktan sonra neden olmasın derim ben. Belediyeler bu tür hizmetler verse güzel olabilir. Emekli olanları belli kurslara yönlendirmeleri de güzel olur aslında.. Bu tür şeylere ihtiyaç olduğunu düşünüyorum."

Katılımcı A647, M774 ve E553'ün emekliliğe hazırlık eğitimiyle ilgili ifadeleri şu şekildedir;

"Eğitim iyi olurdu, hazırlanırdık bir şekilde, öğrenirdik başımıza neler geleceğini. Ücretli olsun istemezdim ama."

"Tabii isterim. Eğitim her yaşta iyidir. Ruh sağlığı açısından olsun çok isterdim. Her emeklinin psikiyatriste ihtiyacı var. Bu alanda yapılmalı."

"Ekonomik açıdan isterdim kesinlikle. Sağlık konusunda da iyi olurdu. Emeklilikten sonra sağlık problemleri çıkıyor. Yaşlanıyoruz tabii oda var. Ücretli olup, olmaması etkilerdi. Ücretsiz olsa daha iyi olur."

Mavi yakalıların emeklilik süreciyle ilgili eğitim ihtiyacı ağırlıklı olarak, iş imkânı üzerindedir. Bunun dışında serbest zaman değerlendirmesi, sağlık konularına da ağırlık vermişlerdir. Emeklilikle birlikte yaşam süreçlerindeki değişimleri hakkında önceden bilgi almak ve bu süreçlere iyi hazırlanmak üzere eğitim fikrine karşı pozitif tutuma sahiplerdir. Mavi yakalıların hizmetin ücretli olup, olmaması durumunun hizmeti alma eğilimi üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir. Beyaz yakalı katılımcılar olan Y182 ve C241 emekliliğe hazırlık eğitimiyle ilgili betimlemelerine aşağıda yer verilmiştir.

"Aslında eğitim fikri güzel olur. Neden olmasın. Emekliliğin hayatta bir şekilde geri çekilme olmadığını anlatmak gerekir. Emekliliğin yatmak, dinlenmek olmadığını anlatmak

gerekir. Mesela kahvehanelere karşılıklı ben eşimin de gitmesini istemiyorum. Oyunla vakit geçirmek yerine daha iyi şeyler yapabilirler. Oyunlara karşılıklı açıkçası. Türkiye'nin koşullarını düşündüğümüzde belirli seminerlerle şeklinde eğitim verilebilir, yerel yönetimlerin desteği önemli bence. Sıkıcı olmadan, çevre gezileri yapılabilir. Ama hani baştan savma geziler oluyor ya işte şununla yemek yemeğe gidildi. Yapmak için yapılmalı, gerçekten faydası olacak şekilde yapılmalı, yerel yönetimlerde böyle bir sorun olabilir belki diye düşünüyorum."

"Emekli olmadan önce 5 yıl öncesinden çalıştığı kurumdan, çay kahve içilen yerde 10-15 dk ya da bir odayı emekliliğe hazırlık tarzında cd konularak, emekliliğe yaklaşanlar zorunlu tutulur işte psikologlar. Zaman zaman haftada 1 ayda 1 böyle bir şey yapılsa, toplumun emeklilikten sonra sağlığını koruması daha kolay olur. Daha da verimli olur."

Kişiler emeklilik dönemini geri çekilme kavramıyla eş tutmamalarına karşı, serbest zaman değerlendirilmesinde sosyalleşmeyi sağlayan ve daha farklı konseptlerle sunulması için seçeneklerin sağlanmasıyla ilgili betimlemelerde bulunmuşlardır. Beyaz yakalı katılımcılar O983, F921, L923 ve Z663 emekliliğe hazırlık eğitimiyle ilgili ifadeleri aşağıda verilmiştir.

"Emekliliğe önceden hazırlanmak için çok bunalıma girdiyse gideceksin, psikoloji çok önemli o açıdan. Birden bire dediğim gibi sudan çıkmış balığa dönüyorsun. Düşünmek gerek bu seneleri de."

Destek tabii olabilir neden olmasın. Özellikle spor ve beslenme konusunda güzel olur. Katılım durumunu etkiler ücretli olması."

"Eğitim iyi olurdu. Faydalı olurdu. Neler yapabileceğimiz için yönlendirilme yapılsa ne güzel olur. Çoğu kişi Asmek kurslarını bile yeni yeni öğrendi."

"Destek almadım. Gerek duymuyorum. Ama yarı zamanlı çalışma olanaklarını artırırsalar güzel olur. Emekliler için. Evde durarak da olmaz. Yarasız, faydasız hissediyor insan."

Emeklilikten sonra kişiler ekonomik bir üretkenliğin dışında sosyal üretkenliği devam ettirmek istemektedirler. Bu talebi karşılayıcı bir eğitim modeli oluşturulabilir. Diğer beyaz yakalı olan katılımcılar K243, D382 ve T104 emekliliğe hazırlık eğitimiyle ilgili şu şekildedir;

"Eğitim veya seminer verilmesini isterdim. Yani emekliliğe bilinçli olarak hazırlanmak iyi bir şey. Emekli olmak demek bizim ülkemizde yaşlı olduğunu anlamına geliyor. Aslında böyle olmaması gerek. Çünkü buda bir süreç ve hayat sizin için hala devam ediyor, bitmiyor ki. Emekli olunca insanlar yaşamdan da emekli olmaları gerekiyor, ben bunu benimsedim. Hayat devam ediyor. Çocuklarda oldu emeklilik oldum. Çok yönlü bir eğitim olabilir ve insanlar bu sürece daha iyi hazırlanabilir. Bence devletin vermesi

önemli. Ücretli olmaması daha cazip, devletin ya da yerel yönetimlerin karşılması daha doğru olur."

"Emekliliğe hazırlık için danışma merkezleri olabilir, aile hekimleri, devlet hastanelerinde bir takım girişimler yapılabilir. Mesela, yaşın gereği, menapoz, antrazozla ilgili bilgi verilebilir."

Ayrıca katılımcılar toplumda emekli olmanın aynı zamanda yaşlılık olarak algılandığına dikkat çekmiş olup, emeklilerin bu süreçte farklı psikozlar yaşamasına sebebiyet verebileceği vurgulanmıştır. Kişilerin talepleri, tek bir konuda olmayıp, sağlık, ekonomi, sosyalleşme, serbest zaman değerlendirilmesi, emeklilikle birlikte yaşanan süreçler konuları üzerindedir. Diğer beyaz yakalı katılımcı T104 emekliliğe hazırlık eğitimi ile ilgili betimlemesi aşağıda verilmiştir.

"Eğitimin ve seminerlerin olmasını faydalı görüyorum. Kurumlardan böyle bir eğitim alınabilir. İnsanlar buna hazırlanmıyor. Herkes hayat gayesi içerisinde, bunun hazırlığını sizler yapacaksınız. Emekli olacak kişilere böyle şeyler gerekli, dediğim gibi kişiler böyle şeylere hazırlanamıyor... Eğitimlerin, branşlara göre yönlendirilmesi bana göre iyi olurdu. Mesela emekli kişinin iş bulması bu devirde oldukça zor. Yeni bir alanda eğitim alabilir, belgeler alabilir başka işler yapabilir. Daha iyi bir emeklilik hayatı geçirmek için neler yapması gerektiği öğretilir... bilgi aktarımının önemli olduğu görüşündeyim."

Daha önceki temalarda da çıkarım yapıldığı üzere kişilerin emekliliğe hazırlık planları ve bu yöndeki planlama davranışlarının henüz üst seviyelere ulaşmadığı belirtilmiştir. Kişilerin kendilerini bu sürece hazırlamakta yetersiz kalabilecekleri vurgulanmıştır. Kişilerin emekliliğe hazırlık ve uyum sağlamak, iyi bir emeklilik dönemi geçirmek için yönlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Katılımcıların betimlemeleri sonucunda talebi karşılayacak merci veya birimler olarak yerel yönetimler ön plana çıkmıştır.

4.TARTIŞMA

Modern dünyada tanımlanması sosyal güvenlik sisteminin içerisinde yer almakta olup, farklı birçok tanımlaması yapılabilmektedir. Statü veya etkinlikte geçiş ya da durum sinyalizasyonu olarak ifade edilebilirken, genellikle hayatın bir sonraki dönemiyle ilişkilendirilerek, emeklilik maaş veya iş gücü faaliyetlerine katılımın azalışıyla objektif yaşam tarzı değişikliklerinin işareti olarak tanımlanabilmektedir (Phillips, Ajrouch & Hillcoat-Nalletamby, 2010: 186). Bu çerçevede, kişilerin sahip oldukları karakteristik özellikler ve bununla birlikte geçiş sürecindeki algılarının geçiş süreci üzerinde etkili olduğu Schlossberg'in geçiş süreci teorisi bağlamında ortaya koyulmaktadır. Mavi yakalıların emeklilik algısı daha çok ekonomik kırılma üzerinde toplanmaktadır. Beyaz yakalıların aktif çalışan rolünden emekli rolüne geçerken, kimlik krizi ve otorite kaybı yaşamaları bu geçiş dönemini sancılı kılmaktadır. Mavi yakalıların aktif çalışma hayatında sahip oldukları sosyoekonomik durum ile emeklilikte sahip oldukları sosyoekonomik durum günlük yaşam pratiklerinde değişim yaratsa da, beyaz yakalıların otorite kaybı yerine

daha çok azalan gelire adaptasyonda zorluk çektikleri belirlenmiştir. Mavi yakalıların emekliliği hayal etmedikleri, bu statüyü elde edebileceklerinin çalışma sürecinde mümkün olmadığı vurgulanmıştır. Bu nedenle kişilerin, emekliliğe hazırlık veya planlama sürecine dair bir davranışta bulunmadıkları, emeklilik sürecini emekli olduktan sonra düşündükleri söylenebilir. Diğer taraftan, beyaz yakalı grubun emek algısı boşluk duygusu yapmadıklarını yapma fırsatı olarak ifade edilebilirken, uyum sağlama sürecinde emekliliğin krize dönüştüğünü söylemek de mümkündür. Kişilerin aktif çalışan rolünü birden bırakmasıyla, rol değişim sürecine adaptasyonu emekliliğe hazırlık davranışları veya planlarının pek fazla olmayışı bu sürecin sendromlu geçişini tetiklemektedir. Sık kullanılan, "sudan çıkmış balığa döndüm" ifadesi ile emekliliğe hazırlık süreçlerinin gün saymak ve gerçek anlamda bir hazırlık davranışı içerisinde olmadıkları vurgulanabilir. Burada belirtilmesi gereken diğer bir nokta ise, yurt dışı örneklerinde var olan köprü istihdam yaratılması olabilir. Kişilerin emeklilik sürecine uyum sağlama-sında keskin geçişler yerine bu süreci yumuşatan, geçişin direk değil, daha yaygın ve yavaş olmasını sağlayan bir yapı oluşturulabilir. Kişilerin aktif çalışan rolünden, emeklilik rolüne geçişlerini köprü istihdam olarak ifade edilen, artan boş zamana uyumu sağlayabilmesi için ortama günlük sekiz saat çalışma sürecinin emeklilikle birlikte bir süre azaltılarak devam ettirilmesi ve daha sonrasında kesin bir ayrılışın söz konusu olma seçeneği bulunmaktadır. Böyle bir sistem, rol teorisi bağlamında emeklilikle birlikte azalan rollerin ya da rol kayıplarının ani olmasından ziyade sürece yayılması ve kişinin kendisi için yeni roller ediniminde faydalı olabilir. Mavi yakalıların, serbest zaman değerlendirmesinde herkes için geçerli olmamakla birlikte bahçe uğraşını ön planda tuttıkları söylenebilir. Beyaz yakalı grubun serbest zamanda tercih ettikleri uğraşlar, balık tutmak, el-beceri uğraşları, gönüllü hizmetlerde bulunma gibi dağılımlar gösterebilmektedir. Kişilerin bu uğraş içerisinde oldukları hobiler, emeklilikten sonra gelişmiş olup, görüşme yapılan kişilerin bir kısmı düzenli bir hobi edinmediklerini spontane bir zaman değerlendirmelerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Emekliliğe uyum sürecinde etkili olan, serbest zamanın değerlendirilmesi yeni roller edinimi açısından önem arz etmektedir. Mavi ve beyaz yakalı olarak çalışmış kişiler toplum içerisinde yer alan iki farklı sınıfta temsil eden yapısı da emekliliğe uyum sürecinde göz ardı edilmemelidir. Bununla beraber, sosyoekonomik durumun emekliliği etkileyen en etkili faktör olduğu belirlenmiştir (Hillier & Barrow, 2007: 201). Sosyoekonomik durumun yarattığı etkiler ise modern yaşamın getirisi olan emeklilik kavramıyla ve bu bağlamda yaşlılıkla da ilişkili olabilmektedir. Çabuklu (2004) modernliğin yaşlıları "eksik üretici" oldukları için dışladığına" vurgu yaparak "postmodernlik" ise yaşlıları "eksik tüketici" olmamaları koşuluyla kabul ettiğini belirtmektedir (Çabuklu, 2004: 75). Modernleşmenin ötesinde, yaşlıların sahip oldukları, hem üretim hem de tüketim potansiyelleri göz önüne alınarak değerlendirmelerin yapılması önemlidir. Kişilerin sahip oldukları üretici potansiyelini, ekonominin ötesinde değerlendirebilecek platformların sağlanması, nüfus dinamiklerinin değişimiyle tüketim sektörünün genç yaşlılar ve orta yaşlılar bağlamında da değişim göstereceği öngörülebilir. Modernleşmenin çıktısı olan emeklilik, günümüzde yeni

bir ihtiyacı daha doğuracağı söylenebilir. Birçok değişimin beraber yaşandığı emeklilik sürecinde kişilerin bu dönemi krize dönüşmeden geçirebilmeleri oldukça önemlidir. Yurtdışında örnekleri bulunan emekliliğe hazırlık eğitimleri bu nedenle, daha ön plana çıkartılmaktadır.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada mavi yakalı ve beyaz yakalı olarak çalışmış kişilerin emeklilik algısı ve bu bağlamda emekliliğe hazırlık ve planlama davranışlarındaki pasiflik durumu ortaya çıkartılmıştır. Kişilerin emekliliğe uyum sürecinde etkili olan emekliliği planlama ve hazırlık davranışlarının geliştirilmesi adına yapılacak çalışmalar, kendilerini neyin beklediğini açıklamak ve adaptasyon süreçlerindeki sosyal desteğin sağlanması adına kaynakların yaratılmasına destek bakımından bu çalışma bir ön ayak niteliği taşımaktadır. Sıkça yer alan "sudan çıkmış balığa dönmek" ifadesi dikkate alındığında, kişilerin emeklilik süreciyle ilgili beklentileri ve var olan şartların uyumlu olmadığı vurgulanmıştır. Emekliler emeklilik sürecinde destek ihtiyacını eş ve varsa çocuklarından karşılamaktadırlar. Manevi destek olan eş ve maddi destek olabilen çocukların ötesinde profesyonel destek ihtiyacı duyanlar da bulunmaktadır. Emeklilik sürecinde onları neyin beklediği ve bu sürece nasıl hazırlanması gerektiğine dair kurumsal desteğin sağlanması kriz, otorite ve kimlik bunalımının üstesinde gelinmesi için önem taşımaktadır. Emekliliğe hazırlık programları amacı emekliliğe daha kolay uyum süreci sağlanması ve kişinin "rolsüzlük" rolü üzerinde çıkarılmasıdır. Belli bir ücrette tabi tutulan bu hazırlık programlarının ücretleri bireysel olarak karşılanabilirken, bazı şartlar altında sosyal güvence kapsamına dahil edilebilmektedir. Emekliliğe hazırlık eğitimi ve planlaması orta yaşta çalışanlar için önemli bir kaynak haline gelmiştir. Diğer taraftan daha geleneksel programları; yeniden işe girme şirketleri, mecburi olarak işsiz kalmış veya işten atılmış kişilere yardımcı olmaktadır. Bunların birçoğu özel sigortalar kapsamında sağlanmaktadır. Bu programlar iki kategoride yer almaktadır. İlk kategoride sınırlı program olarak, emeklilik maaşı ile ilgili ve emekliliği zamanlama opsiyonları, her opsiyonla ilişkili faydalı seviyeler bulunmaktadır. İkinci kategoride sıkıştırılmış program olarak, fiziksel ve mental sağlık, konut, serbest zaman, emeklilikle ilgili yasal haklar, finansman planlamasının ötesindeki konular olarak yer almaktadır. Bütün bunlar göz önüne alındığında bireysel hazırlık davranışlarının teşvik edilmesi ve bireylerin bu süreçlere hazırlanmasına yardımcı olacak programların, özellikle birçok perspektifi içerisinde barındıran eğitimlerin kurumsal veya devlet destekli sağlanması ön planda tutulmalıdır. Kurumsal hizmet açısından, kurumlar kendi çalışanlarına tercihleri doğrultusunda bu hizmeti ücretli veya ücretsiz olarak sağlayabilirler. Diğer taraftan, devletin bir hizmeti olarak Sağlık Bakanlığı bünyesine dahil olan gerontologlar bu sistemi oluşturmak açısından oldukça önemli aktörler olarak ön plana çıkmaktadırlar. İleriki boyutlarda finansmanın sosyal güvenlik kapsamına girmesiyle emekliliğe yaklaşanların isteğe bağlı veya zorunlu olarak bu eğitimleri alması sağlanabilir. Gerontologların müdahil olduğu içerisinde ekonomist, diyetisyen, psikolog gibi diğer müdahillerin bulunduğu multidisipli-

ner bir yapı oluşturularak, yerel yönetimlerin desteğiyle emekliliğe eğitim programı, emekliliğe hazırlık programları Türkiye'de de sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akçay, C. R. (2011). *Yaşlılık, Kavramlar, Kuramlar ve Yaşlılığa Hazırlık*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Atchely, C. R. (1976). *Sociology of Retirement*. Cambridge: Schenkman Publishing.
- Beauvoir, S. (1970). *Yaşlılık* (Canberk, O. & Canberk, E. Çev.). Milliyet yayınları. İstanbul.
- Blakeley, J. & Ribeiro V. (2008). Are nurses prepared for retirement? *Journal of Nursing Management*, 16, 744-752. doi: 10.1111/j.1365-2834.2008.00916.x
- Çabuklu, Y. (2004). *Toplumsal Sınırlarda Beden*. (1. Baskı). İstanbul: Pusula Yayıncılık.
- Çakır, Ö. (2011). *Emekliliğin Psiko-sosyal Boyutu*. Ankara: Türkiye Emekliler Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Harte, D. J. (1972). Preparing for retirement. *Journal of the Royal College of General Practitioners*, 22(122), 612-615.
- Hillier, S. M., & Barrow, G. M. (2007). *Aging, The Individual and Society*. (8th ed.). Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- Hooyman, R. N., & Kiyak, H. A. (2004). *Social Gerontology*. (7th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Işıkhan, V. (1997). Çalışanları emekliliğe hazırlamak. *Amme İdaresi Dergisi*, 30(4), 121-129.
- Kılıççı, Y. (1988). Yaşlılığın uyum sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 41-45.
- Kinney, M. J., & Kart, S. C. (2001). *The Realities of Aging an Introduction to Gerontology*. (6th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Linde, D. B., & Kleiber, A. D. (2014). The case for leisure education in preparation for the retirement transition. *Journal of Park and Recreation Administration*. 32(1), 110-127.
- Neuman, W. L. (2011). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. (7th ed.). Boston: Pearson/Allyn & Bacon.
- Oral, A. İ. (2008). Emeklilerin yeniden çalışmaya başlaması ve uygulamada karşılaşılan sorunlar üzerine düşünceler. *Çalışma ve Toplum*, 4(19), 135-186.
- Phillips, J., Ajrouch, K., & Hillcoat-Nalletamby, S. (2010). *Key Concepts in Social Gerontology*. (1st ed.). London: Sage Publication.
- Schlossberg, N. K. (1981). A model for analysing human adaptation to transition. *The Counselling Psychologist-Sage Journals*, 9(2), 1-18. doi:10.1177/001100008100900202
- Sevim, Y., & Şahin, J. (2007). Toplumun yeni yoksulları: Emekliler (Şanlıurfa İli Örneği). *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1, 195-207.
- Şen, F. Y. (2015). Emeklilik döneminde yaşanan sorunlara yönelik bir çözüm önerisi: İkinci işe hazırlık eğitimi ve emeklilik kulüpleri. *Ekev Akademi Dergisi*, 19(6), 313-334.

TÜİK, İl, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, 2007-2015, 20.02.2016 tarihinde http://tuik.gov.tr/Pre-Tablo.do?alt_id=1059 adresinden alınmıştır.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (7.baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.